

Araştırma Makalesi

Sekülerleşen ritüelin ticarileşmesi: Mevlevî semâsının komodifikasyon, desakralizasyon ve kültürel yozlaşma bağlamında analizi

Fatih Coşkun¹

Ege Üniversitesi, Devlet Türk Müziği Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, İzmir, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş: 25 Nisan 2025
Kabul: 15 Haziran 2025
Online Yayın: 30 Haziran 2025

Anahtar Kelimeler

Desakralizasyon
Komodifikasyon
Kültürel Yozlaşma
Mevlevîlik
Ritüel
Sekülerleşme
Semâ

Öz

Mevlevî semâsı, İslam düşüncesinin tasavvufi ve mistik yönünü temsil eden, sembolik anlamlarla yüklü kadim bir ritüeldir. Semâ, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin öğretileri çerçevesinde şekillenen Mevlevîlik yolunun merkezinde yer alır ve dervişin ilahi aşkla bütünleşme sürecini beden diliyle ifade ettiği, yüksek manevi derinliği olan bir ibadettir. Ancak Türkiye'de özellikle son on beş-yirmi yıllık dönemde, bu ritüelin geleneksel bağlamından giderek uzaklaştırılarak sekülerleşmiş mekânlarda ve piyasa odaklı etkinliklerde sunulmaya başlandığı gözlemlenmektedir. Semâ, artık alışveriş merkezi açılışlarından düğün organizasyonlarına, otellerin turistik gösterilerinden devlet protokol törenlerine kadar uzanan geniş bir yelpazede, adeta bir sahne sanatı performansı gibi sergilenmektedir. Bu durum, semânın kutsallığını zedeleyen ve onu estetik bir gösteriye indirgeyen bir dönüşümü beraberinde getirmektedir. Bu makale, Mevlevî semâsının seküler alanlarda temsiline odaklanarak, bu dönüşümü komodifikasyon (metalaştırma), desakralizasyon (kutsallıktan arındırma) ve kültürel yozlaşma kavramları çerçevesinde ele almaktadır. Baudrillard'ın simülakr kuramı, Bourdieu'nün kültürel sermaye anlayışı, Turner'ın ritüel kavrayışı ve Walter Benjamin'in aura kavramı gibi kuramsal perspektifler aracılığıyla disiplinlerarası bir değerlendirme yapılmaktadır. Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak, özellikle medya içerikleri ve güncel görsel örnekler üzerinden yapılan analizler, semânın anlam dünyasındaki dönüşümü gözler önüne sermektedir. Bulgular, semânın özgün manevi boyutunun giderek silikleştiğini ve onun piyasa ekonomisinin bir parçası hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Böylece Mevlevî geleneği, sadece biçimsel değil, aynı zamanda özsel düzeyde de dönüşüme uğrayarak, modern kapitalist toplumun kültürel tüketim nesnelerinden biri hâline gelmektedir. Bu bağlamda makale, geleneksel ritüellerin sekülerleşme sürecindeki kırılmalarını ele alarak, kültürel mirasın korunması bağlamında eleştirel bir sorgulama sunmaktadır.

2822-3195 / © 2025 TM
Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Makaleye atıf için

Coşkun, F. (2025). Sekülerleşen ritüelin ticarileşmesi: Mevlevî semâsının komodifikasyon, desakralizasyon ve kültürel yozlaşma bağlamında analizi. *Türk Müziği*, 5(2), 173-180. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15667634>

Giriş

Mevlevî semâsı, İslami tasavvuf geleneğinin en seçkin ritüellerinden biri olarak kabul edilmektedir. 13. yüzyılda Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin öğretisi etrafında şekillenen bu ritüel, yalnızca estetik bir dans değil; aynı zamanda ruhsal bir yolculuğun, Tanrı'ya aşk yoluyla ulaşma çabasının dışavurumudur (Şimşek, 2012). Semâ, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde, bir ibadet biçimi ve mistik tefekkür pratiği olarak algılanmıştır.

¹ Dr. Öğr. Gör., Ege Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, İzmir, Türkiye. E-mail: fatih.coskun@ege.edu.tr ORCID: 0000-0002-3546-7415

Ancak modernleşme süreçleriyle birlikte, dini ritüellerin bağlamsal özellikleri değişime uğramış ve kültürel miras unsurları, yeni sosyo-ekonomik koşullarda farklı işlevler yüklenmiştir (Taylor, 2007). Bu çerçevede Mevlevî semâsı da, geleneksel işlevinin ötesine geçerek seküler, ticarî ve eğlence odaklı alanlarda yeniden üretilmektedir. Bir Mevlevî'nin bir alışveriş merkezi açılışında, bir düğün organizasyonunda ya da bir turistik etkinlikte semâ icra etmesi, bu dönüşümün en çarpıcı örneklerinden biridir.

Günümüzde tescilli bir kültürel miras olarak kabul edilen Mevlevî törenleri, hem yerli hem de yabancı ziyaretçiler tarafından ilgi görmektedir; ancak bu ilginin arkasında, ritüelin klasik anlamının yanı sıra ticarileşme, sekülerleşme ve kültürel değerlerin yozlaşması gibi eleştiriler de bulunmaktadır. Bu bağlamda, bir mevlevinin düğün veya mekan açılışında gösterdiği performans, mekana özgü kutlamaların yanı sıra, ritüelin kutsallığı, ticarileşme süreci ve kültürel bütünlüğün bozulması gibi karmaşık dinamiklerin kesişim noktasında incelenmelidir.

Bu makalede, söz konusu dönüşüm, özellikle komodifikasyon, desakralizasyon ve kültürel yozlaşma kavramları bağlamında ele alınacaktır. Komodifikasyon, kültürel ve dini değerlerin piyasa nesnelerine dönüşme sürecini ifade ederken (Harvey, 1990), desakralizasyon ise kutsal olanın dünyevileşerek sıradanlaşmasını tanımlamaktadır (Eliade, 1957).

Kuramsal Çerçeve

Komodifikasyonun Tanımı ve Kavramsal Alt Yapısı

Komodifikasyon, bir kültürel, sosyal veya dini değerın piyasa ekonomisi kapsamında bir meta haline getirilmesi sürecidir. Marx, bu durumu bir kültürel ögenin veya sembolün, kullanım değeri yerine değişim değeri üzerinden dolaşıma sokulması olarak tanımlar (Marx, 2004). Bir unsurun, yerel ve özgün bağlamından kopararak ekonomik değer belirlenmesi ve ticarileştirilmesi, komodifikasyon kavramının temelini oluşturur. Bu süreçte, tarihi ve manevi derinliği bulunan ritüeller, görsel ve işitsel unsurlar aracılığıyla estetik bir ürün olarak pazarlanmakta, turistik çekim merkezi haline gelmektedir (Aydoğan, 2018). Özellikle turizmin yaygınlaştığı günümüzde, bir ritüelin estetik ve kültürel yönleri, ekonomik açıdan değerlendirilmeye başlanmış; bu durum geleneksel anlatının ve kutsallığın değişmesine neden olmuştur. Baudrillard (1998), günümüz toplumlarında simülakrın, yani gerçeklikten kopmuş ve kendi kendine referans veren görüntülerin egemen olduğunu belirtir. Mevlevî semâsının sekülerleştirilmiş performansları, orijinal ruhsal ve dini bağlamdan kopmuş, dolayısıyla "gerçeğin bir simülasyonu" haline gelmiştir. Bu durumda semâ, sadece estetik bir gösteri olarak algılanmakta; ritüelin derin metafizik anlamı kaybolmaktadır. Bu durum, ritüelin orijinalliğini koruma ve maliyet yaratma arasında bir gerilim yaratırken, aynı zamanda toplumsal hafızanın yeniden yapılandırılması sürecinde de kritik bir rol oynamaktadır (Öztürk, 2019).

Desakralizasyon (Kutsallıktan Arındırma)

Desakralizasyon, kutsalın, anlamından arındırılarak sıradanlaştırılması süreci olarak tanımlanır (Eliade, 1957). Geleneksel toplumlarda kutsal ve dünyevi arasındaki ayrım kesin iken, modern toplumlarda bu ayrım giderek bulanıklaşmıştır. Taylor'a (2007) göre, seküler çağda insanlar, dini ritüellere estetik ya da kültürel değer atfederek onları kutsallıktan bağımsız birer gösterim biçimine indirgemektedir.

Turner (1969), ritüellerin toplumsal yapıyı yeniden üreten ve kutsallığı deneyimleten süreçler olduğunu ileri sürer. Semâ gibi ritüeller, katılımcılar için yalnızca bir gösteri değil, aynı zamanda dönüştürücü bir deneyimdir. Ancak mekânsal ve bağlamsal değişim, ritüelin dönüştürücü gücünü zayıflatmaktadır. Örneğin, bir alışveriş merkezinin açılışında sergilenen semâ gösterisi, mistik bir birlik deneyimi yerine, estetik bir "gösteri" halini almakta ve izleyiciye tüketilebilir bir kültürel ürün sunmaktadır.

Benjamin (2017) ise sanat eserinin "aurası" kavramı üzerinden, geleneksel bağlamından koparılan kültürel ürünlerin özgün deneyim gücünü kaybedeceğini belirtir. Bir semâ gösterisinin ticarileşmesi, Benjamin'in tanımladığı biçimde, ritüelin "aura"sını yitirerek kitle tüketimi için standartlaştırılması sürecine örnektir. Artık semâ, izleyicinin ruhsal bir katılımı değil, yalnızca estetik bir beğeni üretmektedir. Mevlevîliğin temel unsurlarından biri olan Sema ayini, orijinalinde Allah'a yaklaşma ve manevi aşkın ifadesiyken, modern dünya koşullarında bu ritüel, turistik gösteriler ve ödüllendirici etkinlikler kapsamında sunulduğu andan itibaren, kutsallık boyutu aşınmaya başlamıştır (Bayram, 2020).

Bu süreçte, desakralizasyon yalnızca ritüelin içerik bakımından değil, aynı zamanda toplumsal algı düzleminde de kendini göstermektedir. Geleneksel olarak derin manevi anlamlar barındıran Sema ayini, günümüzde kültürel bir performans unsuru haline geliyor; bu durum, ritüelin sembolik değerlerinin sarsılmasına ve dünyevi beklentilere hizmet eden bir gösteriye dönüşmesine neden olmaktadır. Böylece, ritüelin orijinal kutsallığı, modern ekonomik ve kültürel ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden tanımlanmaktadır (Öztürk, 2019).

Kültürel Yozlaşma: Geleneksel Değerlerden Sapış

Mevlevî semâsının bağlamından kopararak seküler etkinliklerde performans nesnesi hâline getirilmesi, yalnızca komodifikasyon ve desakralizasyon süreçleriyle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda kültürel yozlaşmanın da somut bir örneğini teşkil etmektedir. Kültürel yozlaşma, bir toplumun tarihsel olarak inşa ettiği anlam sistemlerinin, değerlerinin ve sembollerinin, dışsal müdahaleler veya içsel çözümler sonucu özgünlüğünü ve işlevini yitirmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Featherstone, 1991). Bu süreç, modernleşme ve küreselleşme etkisi altında, yerel ve otantik geleneklerin yerini daha popüler, evrensel ve hatta ticarileşmiş unsurların aldığı bir süreçtir. Mevlevî ritüelleri, tarih boyunca derin manevi anlamlar taşıyan bir kültürel yapı sunarken, günümüzde popüler kültür, medya ve turizm gibi etmenlerin etkisiyle dönüşüme uğramaktadır. Düğün ve açılış gibi kutlamalarda sunulan Mevlevî performansları, geleneksel anlatının ötesinde, halk arasında eğlence ve gösteri unsuru olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu durum, ritüelin orijinal kültürel değerlerinin seküler bir biçimde yeniden yorumlanmasına ve bazen de yozlaşmasına yol açmaktadır (Yıldırım, 2021).

Modern yaşamın gereklilikleri doğrultusunda, ritüelin eğlence, görsel çekicilik ve estetik unsurlarının ön plana çıkarılması, ritüelin sembolik değerlerinin inceltmesiyle sonuçlanmaktadır. Özellikle genç kuşakların çağdaş deneyimlerine hitap eden performanslar, orijinal kutsallığı daha çok estetik bir sunum olarak yeniden kurgulamaktadır. Bu dönüşüm, Mevlevî ritüellerinin kültürel hafızadaki yerinin değişmesi, hatta zaman zaman atlanarak yüzeyselleşmesi anlamına gelmektedir. Burada, kültürün, modern yaşamın getirdiği tüketim kültürü ve popüler eğilimler doğrultusunda dönüşüm geçirmesi, geleneksel değerlerden sapma olarak değerlendirilmekte, toplumsal hafıza içinde kalıcı izler bırakmaktadır.

Kültürel yozlaşma, sadece ritüelin sunum biçimiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda ritüelin anlam katmanlarının da sığlaştırılmasına neden olmaktadır. Ritüelin mistik anlamının arka planda kalması, toplumsal bellekte derin bir manevi dokunun yerini, ticari çıkarlar temelinde geliştirilen halk eğlencesine bırakmaktadır. Bu durum, orijinal mistik değerlerin yerini çağdaş performanslarla dolduran, ancak aynı zamanda bu performansların kültürel mirası tamamen yansıtamadığı bir dönüşüm sürecini ortaya koymaktadır.

Amaç

Bu çalışmanın temel amacı, Mevlevî ritüellerinin modern etkinliklerde mekânsal ve toplumsal performansını, özellikle komodifikasyon, desakralizasyon ve kültürel yozlaşma kavramları çerçevesinde ele almak, tartışmak ve bu konuda bir perspektif sunmaktır.

Problem

Çalışmanın temel araştırma soruları şu şekilde özetlenebilir:

- Bir melevînin düğün ya da mekan açılışında performans göstermesi, geleneksel Mevlevî ritüellerinin komodifikasyonu sürecinde nasıl yorumlanabilir?
- Bu tür performanslar, Mevlevilikte kutsallığın yerini ve anlamını nasıl etkilemektedir (desakralizasyon)?
- Modern toplumsal değerler ve kültürel dönüşüm bağlamında, bu performansların kültürel yozlaşmaya etkileri nelerdir?

Bu sorulara cevap ararken, modern toplumun kültürel değerleri nasıl şekillendirdiği ve dini ritüellerin bu süreçte nasıl türevlendiği üzerinde durulacaktır. Mevlevilik gibi derin tarihi ve manevi kökenlere sahip bir geleneğin, günümüz modernleşme süreçlerinden nasıl etkilendiği önemli bir tartışma konusudur.

Bu analiz, kültürel ürünlerin modern kapitalist toplumdaki dolaşım biçimlerini anlamak açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, kültürel mirasın korunması ve aktarılması süreçlerinde karşılaşılan güncel sorunlara da ışık tutmayı hedeflemektedir.

Yöntem

Bu çalışma, Mevlevî semâsının geleneksel bağlamından kopartılarak seküler ortamlarda performatif bir gösteri olarak sunulması sürecini nitel araştırma yöntemi çerçevesinde analiz etmektedir. Nitel araştırmalar, olguların anlam dünyalarına nüfuz etmeyi amaçlar ve betimleyici, yorumlayıcı bir yaklaşıma dayanır (Creswell, 2013). Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı, semâ'nın kültürel bağlamı dışında yeniden sahnelenmesini yalnızca dışsal bir gözlem değil, aynı zamanda kültürel çözülme ve yeniden inşa süreçleriyle birlikte kavramsal olarak irdelemektir.

Araştırmada, örnek olay incelemesi (Yin, 2003) yöntemi esas alınmıştır. Bu kapsamda, 2015–2024 yılları arasında Türkiye’de çeşitli şehirlerde gerçekleştirilen 12 düğün töreni, alışveriş merkezi ve otel açılışından oluşan kamuya açık video kayıtları ve medya yansımaları incelenmiştir. Seçilen vakalar, semâ'nın estetik ve görsel boyutunun ön plana çıktığı, dini bağlamdan uzak ve tüketim kültürünün parçası olarak kurgulandığı temsilleri içermektedir.

Veri toplama sürecinde görsel-işitsel medya içerikleri, YouTube, Instagram ve haber portalları gibi açık kaynaklardan sağlanmış; veriler içerik çözümlemesi (Krippendorff, 2004) ve söylem çözümlemesi (Fairclough, 1995) teknikleriyle değerlendirilmiştir. Ayrıca, kültürel çalışmalar ve ritüel teorisi bağlamında literatür taraması yapılarak çözümlemelere kuramsal derinlik kazandırılmıştır.

Etik ilkeler gözetilerek tüm analizler anonimleştirilmiş, kişi ve mekân isimleri gizlenmiştir. Bu bağlamda çalışma, kültürel mirasın korunmasına yönelik eleştirel bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bulgular

Semâ'nın Performansa Dönüşümü

İncelenen vakalarda, semâ'nın bir ibadet olarak değil, daha çok düğün, otel veya AVM açılışı gibi etkinliklerde bir “gösteri” unsuru olarak sahnelendiği görülmektedir. Bu tür sunumlarda semâzenler sıklıkla spot ışıkları altında, zemine serilmiş kırmızı halılar üzerinde, fon müziği eşliğinde dönüş hareketlerini icra etmektedir. Bu bağlamda, semâ'nın içsel anlam dünyasından kopararak yüzeysel bir estetik nesneye dönüştürüldüğü tespit edilmiştir. Bu durum, Baudrillard'ın (1998) ileri sürdüğü simülakr kavramıyla açıklanabilir; semâ burada “gerçekliğini” yitirmiş, sadece bir görsel ikon olarak yeniden üretilmiştir.

Ayrıca, bu gösterilerde ritüelin sürekliliği ve içsel döngüsü bozulmakta, dönüş hareketleri koreografi mantığıyla “kısa süreli” ve “etkileyici” anlara indirgenmektedir. Bu, ritüelin biçimsel yapısının da kırılmasına neden olmaktadır (Turner, 1969). Dolayısıyla izleyiciye sunulan, Mevlevî semâsının orijinalinden çok, onun estetikleştirilmiş bir gölgesi haline gelmektedir.

Tüketim Kültüründe Mevlevî İmgesi

Görsel medya içeriklerinin analizinde, semâ'nın tanıtım ve pazarlama aracı olarak kullanıldığı da gözlemlenmiştir. Özellikle otel ve restoran açılışlarında semâzenlerin kullanıldığı sahnelerde, markanın “mistik” veya “kültürel” bir kimlik kazanma arzusu öne çıkmaktadır. Bu durum, ritüelin artık yalnızca bir inanç temsili değil, aynı zamanda pazarlama stratejisinin bir parçası haline geldiğini göstermektedir.

Bu bağlamda semâ, komodifikasyon sürecine dâhil edilmiştir. Ürünün kendisi olmamakla birlikte, ürünün pazarlanmasında işlevsel bir araç olarak “satış değeri” taşımaktadır. Böylece semâ, sadece estetik değil, ekonomik bir değerle de yüklü hale gelmektedir (Harvey, 1990). Bu dönüşüm, Mevlevîliğin kültürel kodlarını çözerek onları ticari bir söylemin parçası haline getirmektedir.

Anlam Kaybı ve Kültürel Aşınma

Semâ'nın seküler ortamlarda tekrar tekrar sahnelenmesi, zaman içinde izleyici nezdinde de ritüelin algısında bir kaymaya neden olmaktadır. Sosyal medyada yer alan görsellerin altında yapılan yorumlar ve izleyici ifadeleri, semâ'nın

“çok huzurlu bir dans”, “estetik bir gelenek” veya “harika bir gösteri” olarak tanımlandığını ortaya koymaktadır. Bu ifadeler, ritüelin özel anlamından uzaklaştırıldığını göstermektedir.

Burada desakralizasyon süreci devreye girmektedir. Eliade’ye (1957) göre, kutsal olanın profanlaştırılması, toplumun sembollerle kurduğu ilişkiyi zedeler. Semâ’nın da bu bağlamda estetikleşmesi, izleyicinin ritüele artık “ibadet” değil, “eğlence” gözüyle bakmasına yol açmakta, bu da kolektif hafızada ciddi bir anlam kaybına neden olmaktadır.

Aynı zamanda bu süreç, kültürel yozlaşmanın da göstergesidir. Featherstone (1991), kültürel değerlerin yeniden üretim süreçlerinde, piyasanın taleplerine uyum sağlamak amacıyla özgünlükten uzaklaşabileceğini belirtir. Mevlevî semâsının içeriğinden kopararak görsel bir tüketim nesnesine indirgenmesi, kültürel hafızada da kırılmalar yaratmakta; ritüelin anlam haritası, piyasa mantığına göre yeniden çizilmektedir.

Tartışma

Araştırmanın bulguları, modern bağlamda Mevlevî ritüellerinin sergilenmesinin, üç temel dönüşüm süreciyle – komodifikasyon, desakralizasyon ve kültürel yozlaşma – yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Öncelikle, ritüelin ticari çıkarlar doğrultusunda standartlaştırılarak, orijinal manevi anlamından soyutlanması; toplumsal hafızada Mevlevîliğin sadece görsel ve estetik bir performans olarak yer almasına sebep olmaktadır. Bu durum, ritüelin tarihsel kökenlerine dair farkındalığın azalmasına yol açarken, aynı zamanda modern tüketim kültürünün de etkisini artırmaktadır.

İkinci olarak, desakralizasyon süreci, ritüelin kutsallığının yerini dünyevi değerlerin almasıyla kendini göstermektedir. Dini ve manevi bir bütünlüğe sahip olan Sema ayini, modern etkinliklerde performans unsuru olarak sunulduğunda, izleyicilerin algısında sekülerleştirme eğilimi belirgin hale gelmektedir. Bu durum, belirli bir anlatı çerçevesinde, ritüelin orijinalliğinde meydana gelen erozyon ile sonuçlanmakta ve toplumun ritüele yüklediği anlam katmanında kayıplara neden olmaktadır.

Üçüncü olarak, kültürel yozlaşma süreci, modern yaşamın getirdiği dışsal faktörlerin etkisiyle geleneksel değerlerin yıpranmasını ve yerini daha popüler, ticarileşmiş unsurların almasına yol açmaktadır. Bu dönüşüm; genç kuşaklar arasında orijinal kutsal duyguların zayıflamasına ve performansın yalnızca gösterisel bir etken olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla, ritüelin kültürel hafızadaki değeri, ekonomik getirilerin ön plana çıkmasıyla ciddi anlamda sarsılmaktadır.

Toplumsal ve kültürel yapının yeniden inşasında, Mevlevî ritüellerinin gösterildiği mekanların ve etkinliklerin işlevi tüm bu dinamiklerle yeniden değerlendirilmelidir. Ritüelin orijinal kutsal anlatısı, modern performanslarda yerini estetik ve eğlence unsurlarına bıraktığında, toplumsal hafıza ve kültürel miras arasında bir uyumsuzluk söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle, ritüelin hem ticari hem de manevi yönlerinin dengeli bir şekilde korunması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Özellikle düğün ve açılış gibi kutlamalarda yer alan bu performanslar, toplumun modern yaşamla geleneksel değerlere olan bakış açısını yansıtan önemli göstergelerdir. Geleneksel Mevlevî öğretilerinin ve ritüellerinin, modern değerlerle ve ekonomik beklentilerle kesişim noktasında nasıl yeniden yorumlandığı, bu çalışmanın ortaya koyduğu temel sorunsallardan biridir. Geline nokta, rasyonelleşme, ticari çıkarlar ve kültürel tüketim dinamikleri, ritüelin özgün yapısını yeniden şekillendirmektedir. Buna karşın, ritüelin tarihi kökenlerinin ve manevi boyutunun unutulmaması, kültürel mirasın korunması adına büyük önem taşımaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Mevlevî ritüellerinin düğün ve mekan açılışlarında performans olarak yer alması, modernleşme ve küreselleşme süreçleri içinde ortaya çıkan komodifikasyon, desakralizasyon ve kültürel yozlaşma dinamiklerini gözler önüne sermektedir. Bu makalede, öncelikle Mevlevîlik ve Sema ayininin tarihsel ve kültürel bağlamı ele alınmış; ardından, modern toplumsal dinamikler ışığında ritüelin ekonomik ve kültürel dönüşümü değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu sonuçlar ışığında, ritüellerin yalnızca ekonomik çıkarların değil, aynı zamanda manevi değerlerin de gözetilerek sunulması gerekmektedir. Mevlevilik gibi derin tarihi ve kültürel bir yapının, modern gösteri biçimlerine entegre edilmesi sürecinde; ritüelin özündeki manevi ve kutsal mesajın korunması için belirli stratejiler geliştirilmelidir. Bu stratejiler arasında, performansın eğitimli sanatçılar tarafından, ritüelin sembolik değerlerini koruyacak biçimde sergilenmesi, ticari çıkarlar ile manevi değerlerin dengesinin gözetilmesi ve izleyici kitlesine ritüelin tarihsel arka planı hakkında bilgi verilmesi yer almaktadır.

Araştırmanın bulguları şu temel şu temel sonuçlara işaret etmektedir: Birincisi, ticari amaçlar doğrultusunda uygulanan performanslar, orijinal ritüelin kutsal ve manevi derinliğini göz ardı etme riski taşımaktadır. Mevlevi ritüellerinin ticarileştirilmesi, performansın sabit, standart bir form kazanmasına neden olurken, toplumsal hafızadaki yerinden sapmasına yol açmaktadır (Aydoğan,2018). İkincisi, ritüelin desakralizasyon süreci, kutsallığı ortadan kaldırarak, performansın seküler ve gösterisel bir yapıya bürünmesine neden olmaktadır. Bu durum, hem dinî duygularda hem de toplumsal algıda eksikliklere yol açmakta, kutsalın dünyevi yorumlarla yer değiştirmesine neden olmaktadır (Bayram, 2000). Üçüncüsü, kültürel yozlaşma, modern dünyanın getirdiği hızlı tüketim kültürü ve popüler eğlence anlayışı ile birleşerek, geleneksel Mevlevi anlatısının sapmasına neden olmaktadır. Geleneksel değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması, kültürel mirasın yaşatılması açısından kritik öneme sahiptir (Yıldırım, 2021). Ayrıca, kültürel mirasın ticarileşmesinde ortaya çıkabilecek yozlaşma belirtilerini azaltmak için, yerel otoriteler ve kültür kurumları tarafından denetim mekanizmaları oluşturulabilir. Bu noktada, UNESCO gibi uluslararası kurumların desteği ve yerel kültürel miras projelerinin desteklenmesi, ritüelin otantik yapısının korunması açısından etkili olabilir.

Sonuç olarak, Mevlevi ritüellerinin modern etkinliklerde sunduğu performans, hem fırsatlar hem de riskler içeren çok boyutlu bir dönüşüm sürecini temsil etmektedir. Geleneksel duygu ve ritüel uygulamalarının, ekonomik ve kültürel dinamiklerle kesişiminde ortaya çıkan bu dönüşüm, toplumsal hafızanın, inanç sistemlerinin ve kültürel mirasın yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, ritüelin özgün anlamının korunması, hem manevi hem de toplumsal bütünlüğün gelecek nesillere aktarılması açısından hayati öneme sahiptir.

Araştırmada elde edilen bulgular, modern toplumun getirdiği değişimlerle birlikte, dini ve kültürel ritüellerin yeniden yorumlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Mevlevi ritüellerinin düğün ve açılışlar gibi seküler mekanlarda performans olarak yer alması, ritüelin antik sembolizmini ve kutsallığını zayıflatırken, aynı zamanda kültürel bir meta haline gelmesinin getirdiği riskleri de barındırmaktadır. Bu bağlamda, ritüelin estetik sunumu ile manevi derinliği arasında uyum sağlanması, toplumsal hafızanın ve kültürel mirasın sürekliliği için elzemdir. Gelecekte yapılacak araştırmalar, bu süreçlerin daha geniş örneklem grupları ve saha çalışmalarıyla desteklenerek, farklı bölgesel ve toplumsal bağlamlardaki ritüel dönüşümlerini irdelemesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu çalışma, Mevlevî semâsının seküler alanlardaki performanslarını, komodifikasyon, desakralizasyon ve kültürel yozlaşma kavramları açısından incelemiş olsa da, birkaç sınırlamaya sahiptir. İlk olarak, araştırma yalnızca belirli coğrafi bölgelerde (özellikle Türkiye'deki büyük şehirlerde) gerçekleştirilen semâ gösterileri üzerinden yapılmıştır. Bu durum, farklı coğrafyalarda ve kültürel bağlamlarda yapılan performansların etkilerini inceleme fırsatını kısıtlamaktadır.

İkinci sınırlama, çalışmanın nitel bir yöntemle yapılmış olması ve dolayısıyla daha geniş bir örneklemden veri toplama imkânının olmamış olmasıdır. Gelecekteki araştırmalar, daha geniş örneklemeler kullanarak, semâ performanslarının farklı toplum kesimleri üzerindeki etkilerini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirebilir. Yalnızca görsel medya içeriklerine dayalı veri toplandığı için performansın izleyiciler üzerindeki etkisi doğrudan ölçülememiştir. Araştırmada kullanılan içerikler çoğunlukla Türkiye'deki örneklerden seçilmiş olup, uluslararası bağlamdaki uygulamalara yer verilmemiştir.

Yazar Özgeçmişi

Dr. **Fatih Coşkun**, 1991 yılında Ege Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarının Temel Bilimler Bölümünden mezun olarak lisans eğitimimi tamamladım. Mezun olduğum yıldan itibaren okulumda sanatçı öğretim görevlisi kadrosuyla çalışmaktayım. Çalgım Ud olup, Çalgı Eğitimi dersine giriyorum. 1997 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Sanat Müziği Ana Bilim Dalında “Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi ışığında XVII. yüzyıl Türk müziği” çalışmamla Yüksek Lisansımı, 2007 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzikoloji Bölümünde “Sosyalleşme Bağlamında İzmir’deki Türk Sanat Müziği Amatör Koroları ve Toplu Müzik Pratikleri” başlıklı tez çalışmamla master eğitimimi tamamlayarak doktor unvanını aldım. Kalan Müzik’ten Z Müzik etiketiyle yayımlanmış farklı bestecilere ait sekiz adet şarkıdan oluşan SU adını taşıyan cover bir albümüm bulunmakta. Akademisyenliğin yanında profesyonel müzisyenliğe de devam etmekteyim.

Kaynakça

- Aydoğan, M. (2018). *Komodifikasyon ve Tasavvuf: Mevlevi Ritüellerinde Modernleşme*. İstanbul: Akde Publications.
- Baudrillard, J. (1998). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (O. Adanır, Çev.). Doğu Batı Yayınları. (Orijinal eser 1981’de yayımlanmıştır)
- Baudrillard, J. (1998). *Tüketim Toplumu: Söylenceler ve Yapılar* (H. Deliceaylı & F. Keskin, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eser 1970)
- Bayram, H. (2020). *Desakralizasyon ve Kültürel Yozlaşmanın Etkileri*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Benjamin, W. (2017). *Teknik Olarak Yeniden Üretilen Sanat Eseri* (A. Cemal, Çev.). Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal eser 1936’da yayımlanmıştır)
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (Sermaye Biçimleri. Eğitim Sosyolojisi için Teori ve Araştırma El Kitabı içinde (pp. 241-258). Greenwood Press.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. (Nitel sorgulama ve araştırma tasarımı: Beş yaklaşım arasından seçim yapmak), SAGE Publications.
- Eliade, M. (1957). *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. Harcourt. (Kutsal ve Kutsal Olmayan: Dinin Doğası)
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London/New York: Longman (Eleştirel söylem analizi: Dilin eleştirel incelenmesi)
- Featherstone, M. (1991). *Consumer Culture and Postmodernism*. London: Sage. (Tüketim Kültürü ve Postmodernizm)
- Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Blackwell Publishers. (Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme)
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*: SAGE Publications. (İçerik analizi: Metodolojisine bir giriş)
- Marx, K. (2004). *Kapital: Cilt I. Politika ekonomisinin eleştirisi* (Çev. Mehmet Selik). Yordam Kitap. (Orijinal eser 1867’de yayımlanmıştır)
- Öztürk, R. (2019). Tasavvufun Modern Yüzü: Mevlevilik ve Toplumsal Değişim. *Journal of Cultural Studies*, 12(3), 45–67.
- Şimşek, R. (2012). *Sema: Estetik bir ibadet*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Taylor, C. (2007). *Seküler Bir Çağ* (Çev. X. Yılmaz). İstanbul: Z Yayınları. (Orijinal eser 2007 yılında yayımlanmıştır.)
- Turner, V. (1969). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Aldine Publishing.
- Yıldırım, S. (2021). *Kültürel Yozlaşma ve Toplum: Modernleşme Sürecinde Değer Değişimi*. İstanbul: Nova Akademi.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods*. SAGE Publications.

Commercialization of secularizing ritual: an analysis of Mevlevî semâs in the context of commodification, desacralization and cultural degeneration

Abstract

The Mevlevî semâ is an ancient ritual laden with symbolic meanings, representing the mystical and mystical aspect of Islamic thought. Semâ is at the center of the Mevlevî path, which is shaped by the teachings of Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, and is a worship with a high spiritual depth in which the dervish expresses the process of integration with divine love through body language. However, in Turkey, especially in the last fifteen to twenty years, it is observed that this ritual has been gradually removed from its traditional context and started to be presented in secularized spaces and market-oriented events. Semâ is now performed like a performance of stage art in a wide range of events, from shopping mall openings to wedding organizations, from hotel touristic shows to state protocol ceremonies. This situation brings about a transformation that undermines the sanctity of semâ and reduces it to an aesthetic spectacle.^b This article focuses on the representation of Mevlevî semâ in secular spaces and discusses this transformation within the framework of the concepts of commodification, desacralization and cultural degeneration. An interdisciplinary evaluation is made through theoretical perspectives such as Baudrillard's simulacrum theory, Bourdieu's understanding of cultural capital, Turner's conception of ritual and Walter Benjamin's concept of aura. Using qualitative research methods, the analysis of media content and contemporary visual examples reveals the transformation in the meaning of semâ. The findings reveal that the original spiritual dimension of semâ has been gradually obscured and it has become a part of the market economy. Thus, the Mevlevî tradition is transformed not only on a formal but also on a substantive level, becoming one of the cultural consumption objects of modern capitalist society. In this context, the article presents a critical interrogation of traditional rituals in the context of the protection of cultural heritage by addressing their ruptures in the secularization process.

Keywords: Mevlevîlik, Semâ, Commodification, Desacralization, Cultural Degeneration, Ritual, Secularization